

שבוע טוב

Číslo 74/5768

26.březen 2008

Výklad k sidře Šemini (Leviticus 9,1 – 11,47)

Do chvíle nejčistší radosti z úspěšného dokončení příbytku B-žího vpadá tragická událost: dva z Aharonových synů, Nadav a Abihu, ve snaze umocnit radost dne, vnesli do svatyně „nevyžádaný“ oheň a na místě zemřeli. Z velesvatyně vyšlehl oheň a spálil jejich duše, těla zůstala nedotčena.

Proč? Tóra říká, že do svatyně vnesli „cizí“ oheň. Midraš uvádí, že se nijak spolu nedomlouvali, oba v témže okamžiku spontánně napadlo obětovat kadidlo ve velesvatyni. Neporadili se s Mošem, a podle rb. Eliezera právě to způsobilo jejich smrt, neboť „kdo vyučuje zákonu (=dělá halachická rozhodnutí) před svým učitelem, je hoden smrti“ (Eruvin 63a). Talmud říká, že počátek tragédie byl tehdy, kdy Nadav s Abihuem kráčeli za Mošem a Aharonem a ptali se „kdy ti dva staří zemřou, abychom my se stali vůdci národa?“.

Podle rb. Jišmaele byla důvodem jejich smrti opilost, proto Tóra bezprostředně poté varuje kohanim, že nesmí chrámovou službu vykonávat opilí. Raši uvádí dva další důvody smrti – 1/ když Nadav a Abihu byli s Mošem, Aharonem a sedmdesáti staršími na hoře Sinaj a B-h zjevil svou přítomnost, Nadav s Abihuem zírali nepokrytě a déle, než bylo dovoleno. Už proto zasluhovali okamžitou smrt, ale B-h to neudělal, aby nepokazil chvíli absolutního štěstí z obdržení Tóry. 2/ Popravdě- říká Raši- zasloužili smrt všichni čtyři Aharonovi synové kvůli hříchu zlatého telete, Moše však úpěnlivě prosil B-ha a podařilo se mu zachránit aspoň dva, takže zemřeli zbývající dva. Nemuseli to nutně být Nadav s Abihuem. Proč tedy zemřeli právě oni a proč tolik důvodů jejich smrti, když Tóra jasně říká, že zhřešili pozměněním služby B-hu? A co měl na mysli Moše, když po jejich smrti říká „Aharone, bratře...věděl jsem, že tento dům musí být posvěcen těmi, jež B-h miluje, ale myslel jsem, že to budeš ty nebo já. Teď vidím, že oni byli větší než ty a já“. Ale jakápak velikost, když porušili B-ží příkaz?

Odpověď je v pochopení role miškanu. Po hříchu zlatého telete Moše vystoupil na horu na dalších 40 dní, aby prosil B-ha o smíření za svůj národ, ale to nestačilo a Moše strávil na vrcholu hory ještě potřetí 40 dní, prose B-ha, aby ušetřil zbytek národa. Až 10. tišri, tedy 120 dní po dání Desatera, v den, který bude pro všechny budoucí generace Dnem smíření, scházel Moše dolů se zářící tváří, novými deskami a pokyny pro vybudování miškanu. Svatyně byla dokončena 25.

kislevu, ale ačkoliv lidé čekali na její vztyčení, B-h nedal příkaz k jejímu postavení, až se národ začal ptát, co udělali špatně. Skutečným důvodem- říká midraš- bylo, že miškan měl být vztyčen v měsíci, v němž se narodil praotec Jicchak (jenž byl ochotný obětovat sebe na B-žím oltáři). Proto byla svatyně vztyčena až 7 dní před začátkem nisanu. Těchto sedm dní trvá posvěcení svatyně a osmého dne (1. nisanu) byli do kněžské služby uvedeni Aharon se svými syny a B-ží přítomnost sestoupila na svatyni.

Byl však ještě další důvod, proč smíření za hřích zlatého telete trvalo tak dlouho: Co bylo příčinou hříchu? Netrpělivost a zcela nespoutaná mysl. Mošeho malé opoždění příchodu uvedlo národ do paniky, takže žádal náhradu za Mošeho, bez porady se staršími či Aharonem a když se Chur pokusil zabránit jim, házeli po něm kameny, až zemřel. Ale „kdo postrkuje čas, čas postrčí jeho“ (Brachot 64a)- Moše se vrátil, přistihl viníky a potrestal je. Zlaté tele vzniklo tedy z netrpělivosti a přehnaného sebevědomí, a když B-h pozdržel o tři měsíce vztyčení miškanu, řekl tím národu, že ve službě B-hu je nezbytná trpělivost a úcta k vyšší autoritě.

Teď pochopíme, proč Nadav a Abihu zemřeli právě nyní. Ano, oba byli zanícení, takže je Moše mohl nazvat „velkými“, ale zanícenost je svatá jen tehdy, je-li usměrněna slovem B-žím. Samostatnost myšlení má význam pro duchovní růst- Moše projevil samostatnost, když rozbil první desky, třebaže mu to B-h nepřikázal; to však nebylo z nedostatku úcty k Aharonovi a starším: poté, co B-h Mošeho učil na hoře Tóru, byl B-h jedinou autoritou, vyšší než Moše. Případ Nadava a Abihua je jiný- jejich zanícení a samostatnost je zaslepily, takže nedokázali vidět, že existují lidé větší a moudřejší (Moše a Aharon) než oni dva a že jejich čas ještě nepřišel. Chtěli postrčit čas a čas postrčil je: to byl ten „cizí oheň“- příliš uvolněný duch, ndržený na uzdě, a ten byl spálen vyšlehnutím B-žího ohně. Proto je B-h potrestal právě při slavnostní inauguraci svatyně- protože se provinili netrpělivostí, kvůli níž bylo pozdrženo vztyčení svatyně.

V životě velmi často záleží na správném načasování (timing)- správný čin se správným záměrem, ale ve špatnou chvíli může vyústit v katastrofu. Podstatné není jen vědět co udělat a jak to udělat, ale také kdy. Někdy máme nutkání udělat či říci něco, ale není k tomu pravá chvíle; a stačí vyčkat na příhodnější okolnosti, abychom svůj úmysl zdárně uskutečnili. Nevydržíme-li, často dostaneme do krize nejen sebe, ale i druhé.

Víme ze zkušenosti, že co je vidět na povrchu, bývá projevem toho, co je pod povrchem- např. když člověk dostane horečku, má vodnaté a začervenalé oči, a druzí řeknou „ty ale nevypadáš dobře“, i když neví nic o tom, jak nedobře se člověk cítí. Totéž platí ve vztahu svět fyzický – svět duchovní. Všechno ve fyzickém světě je jen povrchem duchovní skutečnosti. Miškan byl fyzickým vyjádřením duchovní podstaty, každý detail ztělesňoval duchovní aspekty; kadidlo byla směs vonných látek, ale sloužilo také jako spojnice, aby se fyzickým úkonem dosáhlo kýženého duchovního účinku.

Nadav a Abihu to vše věděli, věděli co dělat i jak to dělat, špatně však zvolili čas a přecenili své schopnosti. Pro nás z toho plynou (přínejmenším) tři věci: 1/ znát své schopnosti i místo, nepřeceňovat se. To není snadné, protože člověk neustále hledá rovnováhu mezi „pod a nad“ (svých možností). 2/ Neztratit vědomí fyzického a duchovního kontextu okamžiku, v němž se nacházíme. 3/ Halacha je vodítko. Když už jednou byla Tóra dána a stanovena pravidla, je správné jednat podle nich. I když se někdo cítí chytřejší a chtěl by sloužit B-hu svým vlastním způsobem, neměl by to dělat. Zachovávat ve službě B-hu Jím daná pravidla znamená sloužit mu dokonaleji.

Tragédie z paraši nachází ozvěnu i v aktuální haftaře (2S 6). Když v době velekněze Eliho ukořistili svatou schránu Pelištejci, nevrátila se do Jeruzaléma, až když B-h dopřál Davidovi vítězství. Během cesty „domů“ však došlo k neštěstí, když Uza chtěl rukou zachytit smekající se schránu a na místě zemřel, protože „Hospodin vzplanul hněvem proti němu a pro neúctu ho zabil... Davida pojala bázeň před B-hem a řekl: Jak by mohla Hospodinova schrána vejít ke mně? Proto ji nechťel nést do města Davidova“.

Stejně jako v době miškanu, i tady se radost proměnila v zármutek. Uza se schrány dotkl, ve skutečnosti však pochybil David: schránu měli nést levitě, „jejich služba se týkala svatých předmětů, nosili je na svých ramenou“ (Nu 7:9); a David řekl „nařízení tvá si zpívám jako píseň v domě Tvého přebývání“ (Ž 119:54). Byl za to potrestán, jeho oblíbenec Uza zemřel. Když tedy později přenesli schránu z domu Oveda-edoma, přenesli ji levitě na svých ramenou.

V celém příběhu lze najít mnoho poučení, Talmud se zaměřuje na jednu konkrétní chybu- David nazval Tóru „z' mirot- písněmi“. Namítnete- co je na tom špatného? Moše i celý národ „zpívali“ po rozdělení moře píseň na poděkování B-hu. Ale v hebrejštině je rozdíl mezi „zmira- píseň“ a „šira-píseň“= to, co zpívá duše k B-ží chvále a co uši nemohou slyšet kvůli lomozu fyzického světa i těla; jen výjimečně, když je tělo „neutralizováno“, může duše zpívat svou píseň volně a slyšitelně. Naopak z' mira je odpověď těla na nějaký podnět, a duchovní hodnota této písně závisí na druhu a velikosti podnětu; někdy může z' mira pozvednout tělo až tam, kde začíná slyšet zpěv duše, ale to ještě není šira. Tóra není fyzická, je duchovní, v nejvyšší rovině duše- není to zmira, ale šira, a člověk se k ní musí chovat s náležitou úctou.

Paraša uvádí předpisy kašrutu, udává seznam zvířat dovolených a zakázaných. Verš užívá výraz „chaja“- živočichové, tj. zvířata nezdomeňovaná. Proč? Podle chazal je výraz „chaja“ odvozen od „chajim“-věčný život (v duchovním smyslu) a midraš dále pokračuje, že ježto židovský národ má vztah k B-hu a má schopnost „chajim“-věčného života, musí být vzdálen od duchovní nečistoty.

Midraš říká „Tóra byla dána jen těm, kdo jedli manu“. Mana byla duchovní potrava, podle Rambana byla mana zář B-ží, jež dostala fyzickou podobu. Mana živila národ celých 40 let v poušti a umožnila mu pojmout do sebe Tóru, která je nanejvýš duchovním pokrmem. Po hříchu zlatého telete národ duchovně klesl; předpisy kašrutu umožňují národu uchovat si svou duchovní existenci i vztah k chajim-věčnému životu. Ačkoliv jídlo je zcela pozemské a profánní, má vliv na spiritualitu člověka. Jak tomu rozumět? Posláním Židů je vnášet duchovní do fyzického, všedního- Ramban říká, že Židé mohou posvětit každý aspekt fyzického života. Žije-li člověk v rámci daném Tórou, celá jeho existence je duchovní. Jestliže i tak výhradně fyzické úkony jako jídlo, spánek, pohlavní styk koná proto, aby to fyzické pomohlo sloužit B-hu dokonaleji, pak i tím naplňuje micvu „poznávat B-ha všemi cestami“.

Midraš uvádí, že kdyby židovský národ vstoupil do země zaslíbené hned- bez 40 let putování- nebyl by duchovním národem, protože by se zabýval kultivací země a neměl by dostatek času na učení Tóry. B-h je tedy nechal v poušti, kde měli za učitele Mošeho, jejich pokrmem byla mana a chránil je oblak slávy- byli obklopeni duchovností.

O nekošer druzích říká Tóra „neuvádějte v opovržení své duše plazící se havěti, neposkrvňujte sami sebe, abyste se kvůli nim nestali nečistí (venitmasim)“. Není tu nadbytek slov? Výraz „venitmasim“ je psán bez alef, a podle chazal jej bez vokálů lze číst jako „venitamtem“(zavřený, zapečetěný), tj. když někdo jí nekošer druhy, stane se duchovně necitlivý, pozbude vnímavost ke spirituálnímu. Verš pokračuje „ Já jsem Hospodin, váš B-h, posvěťte se a budete svatí, neboť Já jsem svatý“. Svaté je tedy to, co je spojeno s B-hem- např. když B-h sestoupil na horu Sinaj, stala se svatou, ale když se šechína z hory vzdálila, hora se vrátila k svému normálnímu stavu. Židovský národ je svatý jen díky svému spojení s B-hem, a když bude jíst nekošer, stane se duchovně necitlivý.

Snad největší popularitu z nekošer druhů má prase- stalo se přímo symbolem „trejfe“ zvířat. V hebrejštině se prase nazývá „chazir“, protože B-h stanovil „lehachaziro“= vrátí se, v mesiášské době se stane košer. Teď namítnete: buď je prase trejfe, a pak bude vždy trejfe, anebo je košer, a jestli košer, tak proč ne teď? Ale tím se jen znovu zdůrazňuje, že micvot- v tomto světě fyzicky vyjádřeny- mají duchovní podstatu, a proto se musí vykonávat tak, jak to B-h stanovil. B-h určil, že prase je nyní trejfe, je tedy zakázáno. A jestli někdy B-h stanoví jinak, pak teprve bude dovoleno. Dokud žijeme v nízké rovině duchovnosti, musíme se chovat tak, abychom se pozvedli výš. A až dospějeme do oné vyšší roviny svatosti, pak teprve se budeme moci chovat k okolnímu světu jinak.

Paraša začíná „Vajhi bajom hašemini- Stalo se osmého dne“ a midraš Tanchuma vysvětluje, že užití výrazu „vajhi bajom“ vždy naznačuje tragické události. Uvádí k tomu pět příkladů, jedním z nich je „vajhi bemaj achaz melech jehuda- toto jsou dny Achaba, krále...“ (1Kr 6 a dále). Jaká tragédie se tu naznačuje? Midraš cituje verš „Aram byl na východě a Pelištejci byli za nimi“, verš naznačuje, že židovský národ byl obklopen nepřáteli. K čemu pak odkazuje „vajhi bemaj...“? Král Achab popřel své toraické vychování a chtěl Tóru zcela odstranit ze života- odstranit B-ha ze světa. Řekl: „Když nejsou jehňata, nebudou ovce; když nebudou stáda, nebude třeba pastýře (Hospodina). Nebudou-li děti vychovány v Tóře, nebudou ani učitelé, a nebudou-li učitelé, nebudou žádní talmidim- studenti; nebudou-li talmidim, nebudou ani toraičtí učenci. Nebudou-li učenci, nebude Tóra, a nebude-li Tóra, nebudou synagogy a bejt midraše, a jestli ty nebudou, bude B-h z tohoto světa odstraněn.“ Tragická událost, kterou naznačuje výraz, není to, že Izrael je obklopen nepřáteli, ale možný konec existence národa, jestliže se národ přestane zabývat Tórou.

Tóra nám říká, že prvních sedm dní vykonával úřad velekněze v miškanu Moše, až osmý den podle B-žihó pokynu uvedl do kněžského úřadu Aharon a jeho syny. V těch sedmi dnech se po Aharonovi a jeho synech vyžadovalo jen zůstat u stanu setkávání. Přesto je Tóra chválí, že vykonali vše, co jim B-h prostřednictvím Mošeho přikázal. Chválí je za nic? Raši cituje chazal, že jsou chváleni za to, že se „neodchýlili napravo ani nalevo“ a Jalkut vysvětluje, že Aharon i synové se radovali z každého slova, jež jim bylo skrze Mošeho přikázáno, jakoby mluvili s B-hem přímo- přestože (jak podotýká) je rozdíl, dostane-li člověk úkol přímo od krále nebo od jeho služebníka.

Ve Šma říkáme „ať jsou tato slova, která ti dnes (hajom) přikazují, ve tvém srdci“ a Gemara říká, že „hajom-dnes“ znamená „ať jsou ve tvých očích, jako kdyby byla právě daná“. Vzdor tomu, že Tóra byla dána na Sinaji před tisíci lety, má k ní mít člověk vztah, jakoby právě dnes mu byla dána a když se zabýváme Tórou, jakoby B-h mluvil přímo k nám, jako tehdy na Sinaji. Jestliže člověk koná micvot, jakoby je právě slyšel přímo od B-ha, budou mít micvot velkou hodnotu. „Hajom“ tedy neznamená jen to, že micvot jsou jakoby člověku čerstvě dány, ale i to jakoby mu je říkal přímo B-h. A právě tak to cítili Aharon i jeho synové.

Verš říká, že když Aharon vykonal oběť za sebe i za národ, vstoupil s Mošem do svatyně. Raši cituje chazal, že Aharon přinesl všechny přikázané oběti, ale B-ží oheň (= fyzická podoba šechíny) nesestoupil z nebes, aby je strávil a když to Aharon viděl, zarmoutil se, protože myslel, že B-h se na něho hněvá kvůli jeho podílu na hříchu zlatého telete.; a řekl Mošemu: „Moše, můj bratře, proč jsi mě dostal do této situace“. Nato Moše vešel s Aharonem do miškanu a tam se modlili o milosrdenství B-ha, až nebeský oheň sestoupil na oltář.

Později Tóra uvádí, že Korach napadl Mošeho autoritu, když ho nařkl, že pomazání Aharonu bylo z vůle Mošeho, ne B-ží. I když Korach stál u Sinaje a byl svědkem, jak B-h mluví s Mošem, přesto zpochybnil jeho věrohodnost. Korach se domníval, že díky své vysoké duchovní úrovni má Moše k B-hu obzvlášť blízko, může tedy B-ha žádat o cokoli a B-h mu to splní. Korach se domníval, že B-h více méně jen souhlasil s pomazáním Aharonu, a podobně že vznikly i další zákony Tóry. Také Aharon byl přesvědčen, že byl pomazán jen díky Mošemu, proto ho Moše vzal do svatyně, aby se modlili a Aharon pochopil, že je-li člověk B-hem vyvolen, musí volat k Němu (k Jeho milosrdenství- midat harachamim) o pomoc při svém poslání. Židovský národ byl svědkem incidentu a pochopil jej správně; Korach nikoliv, protože bažil po slávě a počtách.

Někdo namítne: jestliže jsme vyvolený národ, proč zakoušíme takové strádání a tragédie? Ale židovský národ byl vyvolen k tomu, aby byl B-žím národem kněží, Jeho svatým lidem. Naše těžkosti a neštěstí plynou z našich pochybení. Učíme se od Mošeho a Aharonu, že silou své modlitby má člověk prosit B-ha o slitovnost a požehnání.

Šabat 29.3. je šabat Para, kdy se kromě aktuální paraši čte z Tóry ještě Nu 19:1-22. Zákon para aduma- červená kráva je „chok“-výnos, tj. druh micvy, jejíž smysl je nad lidské pochopení, lze ji jen přijmout vírou. Uvádá se, že dosud bylo celkem 9 červených krav, desátá bude až v mesiášské době, aby se židovský národ očistil od duchovní nečistoty na konci „exilu červeného Edomu“. Esav (Edom) užíval svého rozumu k podrobení fyzického světa vlastní vůli, kdežto všechny povinnosti k nebesům odhodil.

Celý očištný postup je popsán v Nu 19. Talmud uvádí, že micvu popela červené krávy jsme dostali pro zásluhy Avrahamovy, jenž o sobě mluvil jako o „prachu a popelu“ (Gn 18:27). Jak souvisí Avrahamova pokora s popelem červené krávy? Ze všech věcí, v nichž se člověk musí podřídit vůli B-ží, nejtěžší je podřídit svou mysl. Rozum-největší dar B-ží člověku se může stát prokletím, jestliže ho člověk používá k zdůvodnění vlastní nadřazenosti a obrátí se proti B-hu.

B-h vyzval Avrahama, aby s ním diskutoval o zachování či zničení Sodomu a Amory (Gomory) a Avraham s Ním úspěšně vyjednával, ale nakonec se podřídil B-ží vůli. Lidská mysl- jakkoli velká a vnímavá- nemůže jít nad určitou rovinu moudrosti. Potom tedy debata Avrahama s B-hem nebyla o zachování či zničení Sdomu, ale o Avrahamově ochotě podřídit svou mysl vůli B-ží. A za to, že to udělal, bylo jeho potomstvo odměněno symbolem takového podřízení. Para aduma je paradox, a nic neprovede naši víru v B-ha tak, jako paradox. Snad právě proto čteme tuto část před Pesachem; nejen proto, že lidé museli být postříkání očištnou vodou před přinesením pesachové oběti. Pesach je dobou, kdy si znovu připomínáme, k jakému cíli nás B-h vyvedl z Egypta.

Existuje příbuznost mezi slovy „par’o“-faraon (kořen pe-reš-ajin) a „afar“- prach (ajin-pe-reš), symbolem Avrahamovy pokory, je to odkaz k naprosté protikladnosti obou. Copak se faraon neptal Mošeho „kdo je B-h?“, kdežto Avraham „kdo jsem já?“.

S blížícím se Pesachem přemýšlíme o odstranění chamecu- všeho „kvašeného, kvasivého“; všech masek, které si nasazujeme abychom se zdáli schopnější, silnější, jiní a lepší než jsme. Purim je první stupeň

odkládání masek, Pesach je druhý- odložit masku jednou provždy. Pokora, zejména pokora rozumu znamená osvobodit se od faraonského přesvědčení o vlastní (intelektuální) nadřazenosti.

Doznívání šabatiánského hnutí. Jakob Frank

Smrt Šabtaje Cvi prošla v židovském světě bez povšimnutí, až na tábor jeho věrných, a i z nich mnozí přehodnotili své jednání a hned po Šabtajově smrti se vrátili k tradičnímu judaismu. Také Šabtajův bratr Elijah, který ho následoval do Adrianopole a konvertoval k islámu, vrátil se k judaismu a do Smyrny. Šabatiánské aktivity se nadále soustředily do tří center: Turecko, Itálie, Polsko (zvl. Litva).

V Turecku byly největší skupiny v Thesalonice, Smyrně a Konstantinopoli, šabatiánství však přežilo ve většině balkánských obcí, nezřídka byli jeho tajnými přívrženci i členové rabínských soudů. V l. 1674-80 byl vůdčí postavou šabatiánců ve Smyrně Cardozo, poté, co byl donucen odejít z Tripolisu, jakož i z Tunisu a Livorna. Ve Smyrně vynikal mezi mnoha stoupenci mladý rabín Elijah b.Solomon Abraham haKohen Ittamari, jenž se stal jedním z neplodnějších autorů dalších dvou generací.

Cardozo v mnoha svých dílech a traktátech představil vlastní pojetí šabatiánské teologie. Hlásal zásadní rozdíl mezi první příčinou, což je B-h filosofů a pohanů, a B-hem Izraele, který se zjevil praotcům a židovskému národu. Národ byl zčásti uveden ve zmatek židovskými filosofy, např. Saadjou Gaonem, Maimonidem a dalšími. Plamen pravého náboženství však udržují pouze učitelé Talmudu a kabalisté. S přiblížením vykoupení pochopí několik málo vyvolených skutečný smysl židovské víry, tj. zjevení jako protiklad filosofie a vlastním rozumovým úsilím dosáhnou poznání podstaty B-ha- onoho Šabtajova „mystéria božství“. Prozatím lze pochopení napomoci pravdivou interpretací tradičních židovských textů, i když zaslepení rabíni to považují za herezi.

Cardozo nevyužívá při konstrukci svého pojetí nových myšlenek Nathanovy kabaly. Ve většině svých spisů se také vyhýbá otázce Šabtajova poslání, i když je v různých obdobích života hájí v několika dopisech. Přinejmenším dosti dlouho viděl sám sebe jako mesiáše ben Josef, jenž před konečným objevením Šabtaje Cvi zvěstuje pravdivou víru a snáší pronásledování rabínů. V l. 1680-97 žil Cardozo v Konstantinopoli, Rodostu a Adrianopoli. Jeho učení vyvolávalo spory a jeho proroctví bezprostředního mesiášského konce bylo příčinou nepokojů. Nakonec byl nucen odejít z těchto končin, zbytek života strávil v krétské Candii, na Chiu a v Egyptě, když se předtím marně pokoušel usadit v Jeruzalémě.

Zastával poslušnost rabínské tradici až do doby, než se znovu objeví Šabtaj; bojoval proti antinomismu, i když také předpovídal úplnou změnu Tóry i jejího zachovávání v době vykoupení. Cardozův vliv byl druhý největší po Nathanovi, jeho spisy byly opisovány v mnoha zemích. Jeho polemiky byly namířeny jednak

proti Samueli Primo, jednak proti radikálním šabatiánům v Thesalonice. Primo, jenž se později stal vrchním rabínem v Adrianopoli, byl proti jakýmkoli vnějším šabatiánským aktivitám, šířil své heretické myšlenky jen v tajných shromážděních.

V Thesalonice byla situace odlišná. Žilo tu mnoho „věřících“, včetně příbuzných Šabtajovy druhé ženy a všichni projevovali svou víru zcela otevřeně, Nathan měl příznivce i mezi rabíny a halachickými znalci. Jeho smrt přinesla novou vlnu vzrušení i proroctví a v r. 1683 vedla k masovému odpadlictví asi 300 rodin, jež považovaly za svou povinnost jít ve stopách mesiáše Šabtaje (na rozdíl od šabatiánů, kteří zůstali v rámci židovství, jako Cardozo, podle něhož mesiášův čin nelze napodobit ani opakovat).

Spolu s prvními odpadlíky za života Šabtajova vytvořila tato nová skupina, vedená Josefem Filosofem a Solomonem Florentinem, sektu Doenme- dobrovolní marranos, kteří navenek vyznávají a praktikují islám, ale tajně směs tradičního židovství a hereze. Uzavírali sňatky jen mezi sebou, Židy i Turky byli vnímáni jako oddělená skupina a postupně se vyvinuli v tři podsekty, všechny s jistou mírou antinomismu, nejvíce však skupina vedená Baruchjou Russo (Osman Baba). Ten v prvních letech 18. st vytvořil další schizma učení, že nová čili mesiášská Tóra znamená naprosté obrácení hodnot, symbolizované převrácením 36 zákazů Tóry (keritot- zákazy, za jejichž porušení je trest karet) na příkazy, což zahrnovalo všechny zakázané sexuální vztahy, i incest. Skupina vyznávala božství Šabtaje a později i samého Baruchji, který zemřel 1721. Tato myšlenka převtělení pak byla chybně připisována všem šabatiáncům.

Baruchjova skupina byla nejradičtější křídlem šabatiánství. Většina „věřících“ však zůstala na půdě tradičního židovství, tajnými přívrženci šabatiánství byli i někteří tamní rabíni v 18. st., např. Josef b.David, Abraham Miranda, Meir Bikajam. Ti, kdo studovali u Nathana či jeho žáků v Thesalonice a později se stali rabíny významných komunit v Amsterdamu, Londýně a Anconě, šířili toto umírněné šabatiánství, jež nakonec vyústilo v přehnaný pietismus.

V Itálii bylo centrem šabatiánství Livorno (aktivní tu byli Moses Pinheiro, Meir Rofe, Samuel da Paz) a později Modena, kde uznávaný učenec a kabalista Abraham Rovigo vyznával šabatiánství výrazně pietistického charakteru. Obraceli se na něho „věřící“ z Itálie, Izraele, Polska a Balkánu; častá tu byla zjevení nebeských magidim, potvrzujících Šabtajovu nadpřirozenost i mesiášské poslání. Když se Rovigo v r. 1701 usadil v Jeruzalémě a založil tam ješivu, většina členů byli šabatiáni. Rovigova větev šabatiánství zůstala věrná rabínskému judaismu, od něhož se odchylovala

pouze tajným oslavováním 9. avu jako svátku, i od toho však někdy upustili.

Obecně lze říci, že až na poměrně malou skupinu Doenme nelišili se stoupenci Šabtaje Cvi od ostatních Židů, řídili se halachou; rozdíly byly jen na poli teologické spekulace, což ovšem mělo závažné důsledky pro židovské svědomí „věřících“. V Šabtajově okruhu i v Cardozových spisech – zvl. Magen Avraham 1668- se vážně probírala otázka, jaké postavení má mít Tóra v mesiášském věku.

V aškenázském židovstvu se bezprostředně po Šabtajově smrti spekulovalo, zda nebyl spíše trpícím mesiášem ben Josef, než vlastním vykupitelem. Tento postoj zastával v Praze 1677 Mordechaj Eisenstadt, jenž spolu se svým bratrem (pravděpodobně pozdějším význačným rabínem Meirem) procestoval Čechy, jižní Německo i severní Itálii a vyzýval lidi, aby neztráceli víru v nadcházející vykoupění. Jeho tvrzení podporoval např. učený rabín Baer Perlhefter, třebaže později změnil postoj a zřejmě šabatiánství zcela opustil.

I tam, kde byl Šabtaj uctíván jako pravý mesiáš, vyskytli se „uchazeči o roli“ mesiáše ben Josef, který měl vyplnit mezidobí mezi prvním a druhým objevením Šabtaje. Jedním z nich byl Josef ibn Cur v Maroku, nevědomec, který se stal prorokem a vzbouřil mnoho komunit, když vyhlásil za datum konečného vykoupění Pesach 1675; jen jeho náhlá smrt

utišila rozruch. Podobně stříbrník Jošua Heshel b. Josef ve Vilně, běžně zvaný Heshel Coref, byl mnoho let pokládán za významného proroka šabatiánství v Polsku. K rabínskému judaismu měl tradiční vztah. Více než 30 let psal pětidílnou Sefer haCoref; v tisících stránek tu na základě mystických a numerických výkladů Šma jisrael prohlašuje sebe za mesiáše ben Josef a Šabtaje za vlastního mesiáše. Dochovaly se některé části těchto zjevení; dostaly se do rukou Baal Šem Tova a jeho okruhu, kde byly chovány v úctě. Na sklonku života žil Coref v Krakově, kde povzbuzoval nové hnutí šabatiánských chasidim. Jiný prorok tohoto typu byl bývalý palírník zvaný Cadok, který se objevil v Grodnu v l. 1694-6.

Pověst o těchto jedincích dolehla až do Itálie, a Rovigo i jeho přátelé pečlivě sbírali svědectví o nich od polských návštěvníků- např. Chajima b. Solomona z Kalisze, zvaného Chajim Malach, který 1691 v Itálii zkoumal ty Nathanovy spisy, jež nebyly dostupné v Polsku a po návratu šířil jeho učení mezi polskými rabíny. Později odešel do Adrianopole a pod vlivem Prima se stal mluvčím radikálního křídla šabatiánů. Spojil se s Judou Chasidem z Šidlova, věhlasným kazatelem pokání a vůdcem umírněných, a společně byli duší „svaté společnosti rabi Judy Chasida“, čítající několik set osob- většinou šabatiánů- orientované na extrémní askezi a přípravu k vystěhování do Palestiny, kde chtěli vyčkat druhého Šabtajova příchodu.

18. století - rozklad šabatiánství

Alija chasidim do Jeruzaléma v r. 1700 představovala vrchol šabatiánských aktivit; několik zklamaných stoupenců pak konvertovalo- tak jako prve po zklamání ze Šabtaje- ke křesťanství či islámu. Juda Chasid zemřel téměř hned po příjezdu do Jeruzaléma, celá společnost se rozptýlila a většina přívrženců se vrátila do Německa, Rakouska a Polska. Mnoho šabatiánů vyhlásilo rok 1706 za datum návratu Šabtaje Cvi. Další zklamání však hnutí oslabilo natolik, že se vytratilo zcela do podzemí. Přispěly k tomu i pověsti o extrémním Baruchjově učení. Heslo „zrušení Tóry je její pravé naplnění“ a tvrzení, že jako klíčící zrno v zemi se rozloží, tak i skutky člověka musí být „zkažené“, aby uspíšily vykoupění- tím se cítili přitahováni i někteří talmudisté a kabalisté, ačkoliv to byl v zásadě projev revolty proti rabínskému judaismu. Rabínské autority pokládaly děti těchto sektářů za bastardy, tedy za nepřijatelné.

Šabatiánství se tedy polarizovalo: 1/ umírnění, kteří zachovávali rabínskou tradici, vyhýbali se otevřené proklamaci své šabatiánské víry. Jejich výrazem bylo psaní- nemálo publikovaných knih homiletických, morálních, kabalistických i liturgických bylo napsáno autory, kteří různými náznaky projevovali svou tajnou víru. 2/ Radikálové, kteří byli obzvlášť činní v l. 1715-

25 po Baruchjově prohlášení za vtělení šabatiánské verze „boha Izraele“, museli být opatrní, aktivní byli prostřednictvím svých emisarů z Thesaloniky a Podolie, nechávali kolovat rukopisy a listy, vysvětlující jejich „novou kabalou“. Skupiny v Polsku, známé jako chasidim před Baal Šem Tovem, praktikovaly extrémní asketickou zbožnost.

Na Moravě vyvolal pozdvižení Juda b. Jakob (zvaný Löbele Prossnitz), když „povstal“ jako šabatiánský prorok, cestoval moravskými a slezskými obcemi a získal mnoho stoupenců, z nichž někteří vytrvali i po odhalení jeho podvodných „magických“ praktik, kdy byl dán do klatby. S jeho činností sympatizovalo i několik význačných rabínů, např. Meir Eisenstadt. V l. 1708-25 se vytvořilo další centrum šabatiánství v Mannheimu, kam se uchýlili někteří členové společnosti Judy Chasida, včetně jeho zetě.

Tyto aktivity zůstaly okrajové a vzbudily minimální pozornost. Veřejný skandál vyvolal další šabatiánský stoupenec, Nehemja Chija Hajon ze Sarajeva. Získal vzdělání v Jeruzalémě, působil jako rabín v Sarajevu a byl v kontaktu se sektáři v Thesalonice a s Cardozovým kroužkem. Sepsal velmi propracovaný a důmyslný komentář k poslednímu Šabtajovu výkladu mystéria božství. Hajon prohlašoval, že jej obdržel od anděla nebo- jindy- objevil v opise Zoharu.

Donucen opustit Erec jisrael kvůli své šabatiánské činnosti, žil několik let v Turecku, než asi v r. 1710 přijel do Benátek, kde s podporou tajných sympatizantů (a vystupuje jako ortodoxní kabalista) získal souhlas rabínských autorit k publikování svých knih Raza diJehuda, Oz leElohim, Divrej Nehemja. Z nich nejvýznamnější byla Oz leElohim, obsahující výše zmíněné komentáře k Šabtajovu textu. V polemice s Cardozem vyložil vlastní verzi „tří pout víry“, šabatiánskou trojici Ejn- Sof, B-h Izraele a šečina. Pečlivě se vyhýbal tomu, spojit to se Šabtajem a nikde neuvádí jeho jméno, třebaže v Divrej Nehemja je dvojznačné pojednání, jež napadá a současně brání ty, kdo odpadli kvůli B-hu Izraele (= skupina Doenme). Když Nehemja přijel 1713 do Amsterdamu, pod ochranu Solomona Ayllona, bývalého tajného stoupence šabatiánství, vyvolal prudký spor mezi aškenázskými a sfaradskými rabíny v Amsterdamu, neboť rabín aškenázské obce v Amsterdamu Cvi Hirsch Ashkenazi rozpoznal heretický charakter Nehemjových knih, zejména Oz leElohim. Poprvé byla šabatiánská teologie veřejně diskutována a odsouzena, např. rabíny Davidem Nieto, Josephem Ergasem, Moše Chagizem. Hajon energicky hájil svou „kabalistickou“ nauku, vytrvale, leč bez úspěchu popíraje její šabatiánství. Několik rabínů, podezřelých z tajného šabatiánství, odmítlo připojit se ke klatbě Hajona, ale ten byl nucen 1715 opustit Evropu.

Do Evropy se vrátil v r. 1725, v době nového šabatiánského skandálu, spojeného s šířící se propagandou stoupenců Baruchjovy skupiny, jež získala silné zázemí v Podolie, na Moravě i na pražské ješivě, kde byl za hlavního příznivce považován mladý, ale již slavný Jonathan Eybeschütz. Od r. 1724 se z Prahy šířilo několik rukopisů s kabalistickými výklady, oděnými do dvojznačného, nejasného jazyka, jejichž jádrem byla obhajoba nauky o „B-hu Izraele“, přebývajícím v seřře Tiferet a jeho úzkém spojení s mesiášem, s náznakem božského vtělení. Spis Va-Avo haJom el haAjin byl bezesporu heretický a převládl názor, že autorem je Eybeschütz. Když byl tento spis r. 1725 spolu s dalšími šabatiánskými texty ve Frankfurtu objeven v zavazadle Mosese Meira z Kamionky (šabatiánského emisara z Podolie v Mannheimu), došlo k velké aféře. Byla odhalena celá síť propagátorů i spojení mezi skupinami. Eybeschütze zachránil před represivními opatřeními jen jeho věhlas rabínského učence a také to, že byl v čele těch, kdo veřejně dali do klatby Šabtaje i jeho sektáře v prohlášení z r. 1725. Podobná prohlášení byla publikována tiskem i v mnoha dalších polských, německých a rakouských obcích, s požadavkem, aby tajní šabatiáni byli oznámeni rabínským autoritám. V této atmosféře se zbývající šabatiáni stáhli zcela do ústraní na dalších 30 let, zejména v Polsku.

Po těchto událostech zůstala osoba Jonathana Eybeschütze poněkud sporná. Když po skvělé kariéře velkého učence, kazatele a rabínské autority v Praze, Metách a Hamburgu bylo odhaleno r. 1751, že značné množství amuletů, jež rozdával v Metách a Hamburgu/

Altoně, bylo ve skutečnosti šabatiánských, nastal další velký poprask, který zasáhl mnoho lidí v Německu, Rakousku a Polsku. Hlavním protivníkem Eybeschütze byl Jakob Emden, syn Cvi Hirsche Ashkenaziho (Hajonova odpůrce v Amsterdamu) a neochvějný bojovník proti všem přežívajícím šabatiánským skupinám i jednotlivcům. V l. 1752-1769 publikoval mnoho polemických spisů, v nichž se sice někdy mýlil – jako v případě Mosese Chajima Luzzatta- ale podal mnoho cenných údajů o šabatiánství v 18. st. Eybeschütz se bránil jen chabě tím, že text amuletů tvoří pouze mystická svatá jména z kabalistických knih a nelze jej chápat jako souvislý text. Srovnání amuletů prokázalo opak- použité kryptogramy se v jednotlivých amuletech lišily, vždy však obsahovaly tvrzení o mesiášském poslání Šabtaje Cvi a narážky na šabatiánské chápání „B-ha Izraele“.

Eybeschütze pokládali tajní šabatiáni ve střední Evropě za svou nejvýznamnější osobnost; avšak možnost, že by významný představitel rabínské a kabalistické učenosti mohl tihnout k herezi, šokovala ortodoxní proud. Mnozí tomu nemohli uvěřit a stáli při něm, diskuse byla komplikována osobními faktory, konflikt však jasně odhalil, jak hluboko zakořenily šabatiánské představy v mnoha komunitách. Spisy Nathana z Gazy se stále studovaly v Turecku, Maroku, Itálii i mezi aškenázim.

Několik autorů popisuje metodu šabatiánského působení na jedince s malými či vůbec žádnými talmudickými znalostmi, jež šabatiáni zlákali ke studiu agady, kterou vykládali podle šabatiánských názorů. Tak je pomalu zasvěcovali do sektářských dogmat. Přitom se ponechávalo velké pole obojetnosti a dvojsmyslnosti- podle zásady, že pravý věřící nesmí projevit, že je to, co je a přetvářka je dovolena v tomto přechodném období, kdy vykoupení zakotvilo v duši světa, ale dosud ne ve fyzickém světě a lidé tedy mohou zapírat na veřejnosti svou pravou víru. Šlo to až tak daleko, že dílo, jež bylo sumou šabatiánské teologie, Brány ráje od Jakoba Koppela Lifshitze z prvních let 18. st., bylo opatřeno úvodem důrazně odsuzujícím šabatiánskou herezi.

Je dokázáno, že na několika místech vlivné rabínské soudy chránily sektáře nebo k nim dokonce patřily. V Praze k nim náleželo několik významných rodin. Mnoho moravských sektářů bylo dobře ekonomicky situováno. V Podolie se vykonávaly tajné rituály, neboť tam bylo soustředěno mnoho stoupenců Baruchji- v Busku, Gliňanech, Gorodence, Zolkiewu, Nadvornoj, Podhájích, Rogatinu a Satanowě. Iniciačním rituálem bylo jezení zakázaného tuku (chalev) či některá přestoupení sexuálních zakazů.

R. 1727 se v Padově rozhořel spor o zjeveních Moše Chajima Luzzatta a mesiášské tendence jeho skupiny přitahovaly pozornost po dalších deset let. Přesto, že Luzzato, Moses David Valle a další odmítli i ve svých tajných spisech tvrzení Šabtaje Cvi a jeho stoupenců, byli bezpochyby hluboce ovlivněni některými paradoxními názory šabatiánské kabaly, zejména pokud jde o metafyzickou prehistorii mesiášovy duše v říši klipot. Představa mesiáše odpadlíka i antinomismu skupiny Doenme byly pro Luzzatta nepřijatelné, ale jeho tvrzení o nebeské inspiraci a novele kabalistických zjevení,

přicházející tak brzy po exkomunikaci sektářů v r. 1725 a 1726, vzbudilo podezření i v Německu, kde měli zkušenost se sektáři. Podobně byli o generaci později podezříváni polští chasidim, že jsou jen novou odnoží šabatiánství. V obou případech to bylo mylné podezření, avšak mělo jistý základ v učení a chování skupin.

Složitější byl případ objemného anonymního díla Chemdat jamim, vydaného poprvé ve Smyrně 1731, později v Zolkiewě a Itálii. Dílo podrobně líčí židovský život a ritus z pohledu luriánské kabaly, ale je prochnuto duchem přísně asketického šabatiánství, jak je prosazovali v Jeruzalémě a Smyrně kabalisté Jakob Wilna a Meir Bikajam. Dílo obsahovalo i zpěvy, složené Nathanem z Gazy a obřad pro předvečer nového měsíce, zřetelně šabatiánský. Dílo získalo širokou publicitu svým působivým stylem i bohatým obsahem a v Turecku bylo přijímáno jako klasické. Po jeho vydání v Podolie 1742 označil je Jakob Emden (správně) za dílo šabatiánské, za autora pokládal (chybně) Nathana z Gazy.

Poslední stadium šabatiánství začalo 1756 v Podolie vystoupením Jakoba Franka (1726- 91) jako nového vůdce extrémního křídla hnutí. Vybaven v Thesalonice ideami Baruchjovy sekty, vrátil se do svého rodného prostředí po mnoha letech života v Turecku. Již tam byl znám jako nový vůdce, prorok a vtělení Šabtaje Cvi. V l. 1756-60 velká část Frankových stoupenců v Polsku konvertovala ke katolicismu, představujíc tak jakousi obdobu Doenme, pouze v katolickém převleku. Ochota frankistů sloužit zájmům katolické církve pobouřila židovskou komunitu v Polsku a měla široký ohlas i mimo Polsko. Většina šabatiánců, i Frankových přívrženců však zůstala na půdě judaismu.

Frank přispěl trojím: 1/ Zbavil šabatiánství kabalistické teologie a těžko pochopitelných metafyzických úvah i terminologie a nahradil je lidovější a barvitější verzí s mytologickými obrazy. Frankovu trojici tvořili „Dobry B-h“, „Velký bratr

(také zvaný „Ten, Jenž stojí před B-hem“) a matka či panna nebo prostě „ona“ (směs šechíny a panny Marie). Frank chápal Šabtaje Cvi, Baruchju i sebe jako vyslance a vtělení Velkého bratra, jehož poslání bude dokončeno příchodem vtělení ženského prvku trojice. 2/ Jeho pojetí šabatiánství je otevřeně nihilistické- pravý věřící, který má B-ha tajně v srdci, by měl projít všemi náboženstvími, rituály a ustavenými řády, aniž kterýkoli srdcem přijme, zruší je vlastně zevnitř a tím ustaví skutečnou svobodu. Organizované náboženství je jen průchozím kanálem, cestou ke „svatému poznání“, gnosís místa, kde všechny tradiční hodnoty jsou zničeny v proudu „životu“. 3/ Svě náboženství propagoval jako „cestu k Esavovi“ či „Edomu“; podněcoval k asimilaci, aniž v ni člověk opravdu věří, doufaje v zázračné oživení mesiášského a nihilistického judaismu při celkovém převratu. Toto pojetí otevřelo cestu jednak smíšení šabatiánského mesianismu a mysticismu, jednak soudobého osvícenství a sekulárních a protiklerikálních tendencí. Svobodné zednářství, liberalismus i jakobinství mohly být nazírány jako rovnocenné prostředky k dosažení konce. Židovské komunity bojovaly energicky proti těmto skupinám všude, kde se objevily.

Frankisté ve střední Evropě spojili své síly se staršími šabatiánskými skupinami; také Eybeschützovi vnukové se přidali k táboru frankistů. V r. 1760 byla šabatiánská propaganda stále živá na ješivách v Altoně a Bratislavě. Aron b. Moše Teomim z Gorodenky propagoval šabatiánství v severním a jižním Německu a r. 1767 se snažil získat podporu křesťanských sympatizantů tvrzením, že koná svou misi z pověření polského knížete Radziwilla, známého protektora frankistů. Židovští i odpadlíčtí frankisté zůstávali v těsném kontaktu, setkávali se zejména u Frankova „dvora“ v Brně a později v Offenbachu.

V prvních desetiletích 19. st. se šabatiánství rozpadlo a kromě těch, kdo se vrátili k tradičnímu judaismu, rozplynulo se v židovském liberalismu či přímo lhostejnosti. Sektářské skupiny, jako byly Doenme v Turecku a katoličtí frankisté v Polsku, přežily déle: první zanikla v polovině 20. st., druhá asi kolem r. 1860

Podrobněji o Jakobu Frankovi a jeho skupině:

Narodil se jako Jakob b.Juda Leib v Korolowce (Korolevo), městečku v Podolie. Jeho otec byl dodavatelem a obchodníkem, dědeček žil nějakou dobu v Kaliszi, matka pocházela z Rzesowa. Frank později tvrdil, že jeho otec sloužil jako rabin, což není doloženo, zřejmě však vykonával bohoslužby v Czernowitzích, kam se přestěhoval po r. 1730; je líčen jako přísně zachovávající Žid, současně měl pravděpodobně i styky s šabatiánskou sektou, jež zakořenila v mnoha komunitách Podolie, Bukoviny i Valašska.

Frank se učil v Czernowitzích a Sniatyni. Chodil do chederu, neosvojil si však talmudické znalosti- později se chlubil svou nevědomostí a tím, že je „prostak“ – prostáček. Slovo nevědomec (am haarec) nutno chápat jako označení člověka, který zná Bibli a agadu, není však zběhlý v gemaře. Začal se živit jako obchodník

oděvy, drahými kameny, v l. 1745-55 se obchodně dostal přes Balkán až do Smyrny.

Počátky jeho vztahu k šabatiánství sahají do dětství; jeho učitel v Czernowitzích zřejmě patřil k sektě a slíbil, že ho do jejich víry uvede. Frank začal studovat Zohar a u šabatiánců získal pověst člověka specifických schopností a inspirace. V r. 1752 se oženil s Hannou, dcerou váženého aškenázkého obchodníka v bulharské Nikopoli. Šabatiánci z extrémního Baruchjova křídla provázeli ho na cestách a uvedli ho do mystérií své víry. Do Thesaloniky přišel Frank poprvé 1753 a byl ovlivněn Doenme, avšak tehdy ještě nekonvertoval k islámu. Zdá se, že po sňatku ustoupilo obchodování na vedlejší kolej a Frank se stal hlavně šabatiánským „prorokem“. V rámci svého poslání cestoval k hrobu Nathana z Gazy, do Adrianopole a Smyrny. Jeho šabatiánsští učitelé a druhové rozšířili svými

dopisy zprávu o novém vůdci a přesvědčili ho k návratu do Podolie.

Frank byl muž nezřízené ctižádosti. Měl nízké mínění o soudobém stavu Baruchjovy sekty v Thesalonice, nazýval ji „prázdný dům“. Být vůdcem polských šabatiánů chápal jako velkou příležitost pro sebe. V kroužku blízkých přátel byl nazýván chacham Jakov, současně byl pokládán za nové převtělení božské duše, jež předtím sídlila v Šabtajovi a Baruchjovi - Frank je nazýval „První“ a „Druhý“.

V Podolie se objevil v r. 1755. „Frenk“ (jidiš výraz pro sfarada) byl nadšeně přijímán „věřícími“. Skutečně se choval jako sfarad a na veřejnosti používal ladino; strávil 25 let na Balkáně a byl pokládán za tureckého občana. Přízvisko Frank přijal za rodové příjmení.

Veřejný skandál způsobil 1756 v Lanškrouně, kde v uzamknutém domě prováděl se svými stoupenci údajně náboženské orgie podobné rituálům Baruchjovy sekty v Podolie. Stoupenci byli uvězněni, on sám vyvázl, neboť místní autority ho pokládaly za tureckého občana. Na žádost rabinů byl zřízen v Satanowě (místě rabinátu oblasti Podolie) bejt din, který zkoumal praktiky a teze šabatiánů. Frank odešel do Turecka, vrátil se však ke svým stoupencům, byl zatčen a propuštěn. Poté pobýval v Chotinu na Dněstru a pak v Georgijevu na Dunaji. Tam r. 1757 oficiálně přestoupil na islám.

Když se opět objevil v Polsku, stal se čelnou osobností šabatiánů v Haliči, na Ukrajině a v Maďarsku, a zřejmě i většiny moravských šabatiánů. Vyšetřování satanowského bejt dinu odhalilo síť Baruchjových přívrženců. „Věřící“, žijící navenek podle židovských předpisů, je ve skutečnosti porušovali, včetně sexuálních zákazů Tóry, se záměrem povznést se k vyšší formě Tóry, kterou nazývali tora de-acilut (Tóra emanace), míněno duchovní Tóra na rozdíl od skutečné Tóry halachické, kterou nazývali tora de-berija (Tóra stvoření).

Výsledky vyšetřování bejt dinu byly předloženy rabínskému shromáždění v Brodech (červen 1756) a schváleny na Sněmu čtyř zemí v Konstantynově. V Brodech byla nad členy sekty vyhlášena klatba, také byla snaha omezit studium kabaly a Zoharu před dosažením určité věkové hranice (u spisů. I. Lurii to bylo 40 let).

Po písemném oznámení klatby komunitám došlo k vlně pronásledování členů sekty. Polští rabíni se obrátili na Jakoba Emdena, tvrdého odpurce šabatiánů, který jim poradil, aby hledali pomoc u katolických autorit, protože šabatiánská víra směřující principy různých náboženství je nové náboženství a jako takové je zakázáno kanonickým zákonem. Výsledek této rady však byl zcela opačný, než se předpokládalo, ježto Frankovi stoupenci se před pronásledováním uchýlili pod ochranu biskupa Dembovského z Kamieniec- Podolski, v jehož diecézi se soustřeďovalo nejvíce šabatiánů. Začali zdůrazňovat- zjevně na Frankovu radu- že jejich víra se shoduje se základními křesťanskými principy a

prohlašovali se za „proti-talmudisty“. Tento tah byl mimořádně úspěšný, neboť církevní autority v něm viděly možnost masové konverze Židů ke křesťanství. Členové sekty byli svými ochránci nuceni proti své vůli pomáhat s přípravou protizidovské kampaně, což posílilo vzájemnou nevráživost. Během těchto událostí si Frank dával pozor, aby k sobě nepřitahoval pozornost.

(Označení sekty „frankisté“ se vžilo až v 19. st., v 18. st. je Židé nazývali „sekta Šabtaj Cvi“, ježto ani rabíni neviděli rozdíl mezi dřívějšími šabatiánci a nynějšími stoupenci nového vůdce. Sami sektáři o sobě mluvili jako o „věřících- maaminim“).

Krátce po vyhlášení klatby v Brodech požádali frankisté biskupa Dembovského o nové přešetření události v Lanškrouně a o umožnění veřejné disputace s rabíny. Předložili celkem devět bodů k debatě. Body vyjadřovaly jejich sektářskou víru v Šabtaj a Baruchju, ale byly formulovány tak, jakoby odkazovaly k Ježíši:

Víra v Mošeho Tóru; Tóra a proroci jsou knihy nejasné, jež musí být interpretovány s pomocí B-žího světla z nebes, ne jen lidským rozumem; interpretace Tóry v Talmudu obsahuje nesmysly a nepravdy, odporující B-ží Tóře; víra v jednoho B-ha, Jenž stvořil všechny světy; víra v trojici rovnocenných „tváří“ jednoho B-ha aniž by byl nějak rozdělen; B-h se projevil v tělesné podobě, jako ostatní lidé, ale bez hříchu; Jeruzalém bude znovu vybudován až na konci věků; Židé čekají marně, že mesiáš přijde a povznese je nad celým světem, místo toho se B-h objeví v lidské podobě a smíří všechny hříchy, jeho příchodem bude svět očištěn od veškeré špatnosti.

Rabíni se dokázali vyhýbat pozvání k disputaci téměř rok, ale pod velkým nátlakem biskupovým se debata uskutečnila v červnu 1757. Účastnilo se 19 odpůrců Talmudu a hrstka rabínů z okolí. Námitky i rabínská obhajoba byly později publikovány ve Lvově. Biskup Dembowski rozhodl ve prospěch frankistů a rabínům uložil trest odsoudit Talmud jako bezcenný a zkažený a spálit jej na náměstí; všechny židovské domy byly prohledány s cílem najít edice Talmudu, a podle soudobých zpráv bylo mnoho knih spáleno v Kamiencích, Lvově, Brodech i jinde. Akt měl zdrcující účín, byl vyhlášen den půstu na připomínku. Vlivní Židé se pokusili zastavit pálení knih.

Když biskup Dembowski náhle zemřel a pronásledování sekty propuklo s novou silou, mnoho sektářů uprchlo přes Dněstr do Turecka, kde někteří konvertovali k islámu, jiní se přidali ke skupině Doenme. Zatím se mluvící „proti-talmudistů“ obrátili na církevní i politické autority s žádostí, aby jim bylo dovoleno zachovávat vlastní víru, jak jim slíbil biskup Dembowski, také žádali vrácení majetku a povolení návratu uprchlíkům. V červnu 1758 král August III. svým nařízením poskytl sektářům ochranu jakožto lidem, kteří „se přiblížili (křesťanskému) poznání B-ha“. Mnoho uprchlíků se vrátilo a usadilo v haličském městečku Iwianie a okolí.

Sem se vrátil i Frank. Zde se prohlásil za vtělení B-ží moci, jež má dokončit poslání Šabtaj a Baruchji, a přirovnal se k praotci Jakovovi, který také dokončil dílo Avrahama a Jicchaka. Frank stoupencům sděloval své učení v krátkých výrocích a příkladech a vnesl řád do

rituálu sekty. Přípravoval je na nutnost přijmout naoko křesťanství (jako Doenme přijalo islám), aby uchovali svou pravou víru v tajnosti. Prohlašoval, že všechna náboženství jsou jen etapy, jimiž musí „věřící“ projít, podobně jako si člověk obléká různé šaty. Důrazně odmítl šabatiánskou teologii, jak byla známa z děl Nathana z Gazy.

Namísto obvyklé šabatiánské trojice atika kadiša, malka kadiša a šečina, sjednocené v božství, hlásal Frank, že pravý B-h je skryt za „Králem králů“ či „Tím, kdo stojí před B-hem“, jehož nazývá také „Velký bratr“. Každý člověk má snažit přiblížit se mu a zrušit panování tří „světových vůdců“. „Velký bratr“ je spojen s šečinou, jež se ve Frankově terminologii stává „dívkou (alma)“ či „pannou (betula)“= je zřejmé, že se Frank snažil co nejvíc přiblížit své pojetí křesťanskému pojetí Panny. Sebe označil Frank za posla „Velkého bratra“.

Pro zjevení B-ha a panny je nutné, aby národ Izraele nastoupil novou cestu, zvanou „cesta k Esavovi“; v tomto kontextu Esav či Edom je nespoutaný tok života, osvobozující člověka, ježto jeho síla nepodléhá žádným zákonům. Praotec Jakov (Gn 33:14) slíbil, že navštíví svého bratra Esava v Seiru, Písmo však neříká, zda slib splnil. Nyní je čas vydat se na tuto cestu, která vede ke „skutečnému životu“, což ve Frankově pojetí má konotaci svobody a nevázanosti. Je to cesta stále náboženské anarchie- aby se dosáhlo cíle, je nezbytné porušit a zničit všechny zákony, učení a tradice, jež omezují život, nutno to však dělat vskrytu a proto je nutné obléci háv Edomu, tj. křesťanství. Předvoj „věřících“ již prošel judaismem a islámem, přijetím křesťanství nyní dokončí cestu, použitím jeho idejí bude skryta skutečná víra ve Franka jako pravého mesiáše. Ježíš je jen slupka kryjící plod. Avšak i když je nutné projevat navenek oddanost křesťanství, je zakázáno mísit se s křesťany, ženit a vdávat se za ně.

Frank napodobil evangelickou tradici jmenováním 12 emisarů (apoštolů) či „bratří“, kteří byli pokládáni za jeho přední žáky; současně jmenoval i 12 „sester“, jež sloužily jako Frankovy konkubíny, podle Baruchjovy sekty také ustavil nevázané sexuální zvyky mezi „věřícími“, kteří v tom neviděli nic hanebného; ale zdráhali se vzdát svých kabalistických knih a nahradit je Frankovým učením.

Frank zřídil v Iwaniu i společné finance. Stoupenci byli fascinováni Frankovou osobností, v níž se mísila bezuzdná ctížádost a protřelost s vyjadřovací lehkostí a značnou představitelstvem a jež byla směsicí despotického vládce, lidového proroka a mazaného podvodníka.

Postupem času bylo jasné, že skupina nemůže trvale zůstat na půl cesty mezi judaismem a křesťanstvím. V té době se v Polsku vyskytly případy křivého obvinění z prznění krve, podporované vlivnými biskupy a duchovenstvem. Sněm Čtyř zemí, nejvyšší židovská duchovní autorita v Polsku, se pokusil obvinění je z úmyslného uvádění v omyl. Někteří kněží viděli možnost posílit své postavení, najde-li se skupina Židů, jež by křivé obvinění podepřela.

Frankova skupina požádala biskupa o přijetí do církve a o druhou veřejnou disputaci s představiteli rabínského judaismu a slíbila podpořit křesťanská dogmata i obvinění z prznění krve. V přípravě veřejné disputace byl zvláště aktivní biskupský administrátor Mikulski.

Zatím Frankova skupina podávala petice ke králi i k představitelům církve, v nichž požadovala zvláštní výhody i po své konverzi: tvrdili, že ke křtu hodlá přistoupit na 5.000 jejich stoupenců, avšak současně žádali, aby i po konverzi směli žít odděleně jakožto křesťané židovského původu, nebyli nuceni oholit si bradu (peot-okraje), aby i po konverzi směli nosit svůj tradiční židovský oděv, nazývat se židovskými jmény, nebyli nuceni jíst vepřové, aby dnem odpočinku byla kromě neděle i sobota, aby si směli ponechat výtisky Zoharu a dalších kabalistických knih a aby jim bylo dovoleno ženit a vdávat se jen mezi sebou. Na oplátku vyjádřili ochotu podřídit se ostatním požadavkům církve. V jiné petici žádali i přidělení určitého území k osídlení ve východní Haliči, slibující „zvýšení produktivity“. Některé z těchto peticí se rozšířily z Polska do Francie, Španělska, Portugalska a Mexika. Církev požadovala křest bez jakýchkoli předběžných podmínek.

K veřejné disputaci došlo ve Lvově 1759, vůdčí osobou rabínské strany byl vrchní lvovský rabin Chajim kohen Rapoport, za sektu učení mužové Leib b.Nathan Krisa, rb. Nachman, Solomon b. Eliša Shor. Disputace se vedla o sedmi bodech- 1/ všechna biblická proroctví o příchodu mesiáše se již naplnila; 2/ mesiáš je B-h, který se vtělil do lidské podoby, aby trpěl pro naše vykoupení; 3/ ježto mesiáš již přišel, oběti a obřadní zákony Tóry jsou zrušeny; 4/ každý musí následovat mesiášovo náboženství a jeho učení, závisí na tom spása duše; 5/ kříž je znakem božské trojice a pečeti mesiáše; 6/ jen křtem může člověk dojít k pravé víře v mesiáše; 7/ Talmud učí, že Židé potřebují křesťanskou krev a kdo věří v Talmud, je povinen se tím řídit.

Rabíni odmítli o některých bodech diskutovat, aby nebyli obviněni z napadání křesťanství. Odmítli všechny polské překlady talmudické a rabínské literatury a v zákulisí jednali s Mikulským, který začal kolísat, jednak kvůli odporu vysokého duchovenstva, jednak po rabínských důkazech o obojetnosti frankistů. Na druhé straně skutečně došlo ke křtu asi 500 osob, koncem r. 1760. Frank sám byl pokřtěn ve Lvově v září 1759.

I po konverzi však byli frankisté sledováni kněžími, kteří pochybovali o jejich upřímnosti. Církevní autority obdržely různé důkazy o jejich pravé víře, mj. od několika „bratří“. Frank byl uvězněn a po tři měsíce intenzivně vyšetřován; rozhodnutím soudu byl na bližší neurčenou dobu poslán do pevnosti Czenstochowa, „aby se zabránilo jeho vlivu na přívržence“. Proradnost vlastních stoupenců hnětla Franka celý život. V „čestném vězení“ zůstal 13 let, ale i tady si našel cestičky, jak zůstat ve spojení s táborem věrných. Od 1762 směla být s ním jeho žena, skupina nejbližších stoupenců se usadila blízko pevnosti a dokonce provozovala tajné (sexuální) rituály uvnitř pevnosti.

Když bylo r. 1765 jasné, že země je před rozdělením, Frank navázal spojení s ruskou pravoslavnou církví a ruskou vládou prostřednictvím ruského vyslance v Polsku,

knížete Repnina. Delegace frankistů se vydala do Smolensku a Moskvy, kde slíbila vyvíjet pro-ruské aktivity mezi Židy. Když to vešlo ve známost ve Varšavě, vyslali tamní Židé proti-delegaci, aby informovala Rusy o skutečné povaze frankistů. Frankistická propaganda se šířila prostřednictvím dopisů a emisarů do komunit po celé Haliči do Uher, na Moravu a do Čech, i mezi tajné šabatiánce v Německu.

V r. 1770 zemřela Frankova žena a roli „gevira“-první dámy převzala Frankova dcera Eva (dříve Rachel). Když byla 1772 Czenstochowa po prvním dělení Polska obsazena Rusy, Frank dostal svobodu a odešel s dcerou do Varšavy, odkud cestoval s 18 svými druhy, převlečenými za lokaje, do Brna, kde žila rodina jeho sestřenice Schöndel Dobruschka., jejíž manžel byl vlivný a bohatý obchodník. V Brně zůstal Frank až do r. 1786, pod ochranou autorit jako zámožný člověk s vlivnými styky i jako člověk pomáhající propagovat křesťanství u svých stoupenců. Frank ustavil ve své družině polovojenský režim, muži měli uniformy a prošli výcvikem. Frankův „dvůr“ přitahoval mnoho moravských šabatiánů. Kde bral peníze na jeho udržování, je nejasné, pravděpodobně byl zřízen nějaký systém dávek, odevzdávaných členy sekty.

R. 1775 navštívil Frank s dcerou Vídeň a byl přijat císařovnou a jejím synem, pozdějším Josefem II. Podle některých názorů Frank slíbil císařovně pomoc svých stoupenců v kampani za dobytí částí turecké říše. V tomto období Frank hovořil o všeobecné revoluci, jež svrhne všechna království a zvláště katolickou církev.

Od r. 1787 žil se svým „dvorem“ v Offenbachu. Naoko zachovávali katolický ritus, ale také prováděli zvláštní praktiky, posilující orientální charakter dvora. V posledních letech Frank šířil mezi stoupenci, že dcera Eva je ve skutečnosti nemanželská dcera carevny Kateřiny z rodu Romanovců a on sám je pouze jejím ochráncem. Frank zemřel 1791.

Po Frankově smrti bylo zřejmě vůdcovství sekty nabídnuto Schöndelinu synovi Mošemu a když odmítl, převzala vedení dcera Eva se svými mladšími bratry Josefem a Rochem. Ani jeden z nich však nebyl dost silnou osobností. Také majetek mizel. Jedinou činností offenbašského dvora bylo šíření „rudých dopisů“ (byly psány červeně, znak Edomu- Esava) do mnoha židovských obcí v Evropě, aby Židé přistoupili do „svatého náboženství Edomu“. V r. 1803 již z Offenbachu většina sektářů odešla zpět do Polska, Frankovy děti zůstaly v chudobě. Josef a Rochus zemřeli bez dědiců 1807 a 1813, Eva 1816.

Organizace sekty přežívala díky agentům, pohybujícím se z místa na místo, dále tajnými setkáními a šířením literatury. „Věřící“ se ženili a vdávali jen mezi sebou a vytvořila se síť rodinných svazků. Frankisté z Čech, Moravy a Německa se obvykle setkávali kolem 9. avu v Karlových Varech. Významná skupina frankistů byla v Praze, zejména rodiny Wehle a Bondi (Jonáš Wehle, 1752-1823, jeho zeť Löw von Hönisberg). Souvislost mezi frankistickou heretickou kabalou a idejemi nového osvícenství je zřejmá v dochovaných pražských rukopisech i v tradicích frankistických rodin v Čechách a na Moravě. Stoupenci sekty byli mimo Prahu v Kolíně, Hořicích, Holešově a Kojetíně.

V Polsku byli frankisté horliví vlastenci a účastnili se povstání v l. 1793, 1830 i 1863. V r. 1830 bylo ve Varšavě mnoho právníků, obchodníků, spisovatelů, hudebníků potomky frankistů. Od pol. 19. st. byly častější smíšené sňatky s Poláky. Nejistý je vztah básníka A. Mickiewicze k frankistům ze strany jeho matky a rodičů jeho ženy.

Frankova sekta představuje jeden z mnoha příznaků krize, v níž se octlo židovské společenství v pol. 18. st. Frankova osobnost vykazuje jasné rysy dobrodruha bažícího po moci. Jeho stoupenci naopak byli vesměs lidé velké morální integrity a hluboké víry; slova svého vůdce spojovali s liberálními buržoazními myšlenkami-šabatiánská víra sloužila jako přechod do nového světa mimo ghetto.

Šabat tento týden začíná v pátek v 18'00, a končí v sobotu v 19'08.

Délka dne je 12 hod 34 min; délka skutečné hodiny činí 63 minut, východ jitřenky 4'35; doporučený čas ranní modlitby (talit a tfilin) v 4'33 hod; východ slunce v 5'38; polovina dne 11'57; čas odpolední modlitby (mincha gedola) ve 12'27, (mincha ktana 15'35, plag mincha 16'53) západ slunce (škia) 18'12; východ hvězd v 18'44 podle Holešova (jihovýchodní Morava); Čechy + 10 minut; podle kalendáře Kaluach

Šavua tov (שבוע טוב) - dobrý týden – vydává Olam - Společnost Judaica Holešov, Osvobození 1133, www.olam.cz Kontaktní osoba Jiří Richter, e-mail olam@olam.cz tel. 573 396 046